

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

“ _____ ” _____ 20 15 __ р.

Програма навчальної дисципліни

Фізична географія України

(назва навчальної дисципліни)

напря́м _____ 6.040104 Географія _____

(шифр, назва напряму)

спеціальність

(шифр, назва спеціальності)

спеціалізація

(шифр, назва спеціалізації)

факультет геології, географії, рекреації і туризму _____

20_16___ / 20_17___ навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету (інституту, центру)

“ _____ ” _____ 2016__ року, протокол №__

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
доцент кафедри фізичної географії та картографії Клименко Валентина Григорівна

Програму схвалено на засіданні кафедри
 _____ кафедри фізичної географії та картографії _____

Протокол від “ _____ ” _____ 20__16__ року №__

Завідувач кафедри _____ кафедри фізичної географії та картографії _____

_____ Черваньов І.Г.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
факультету геології, географії, рекреації і туризму
 назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

Голова методичної комісії ФГГРТ _____

_____ Жемеров О.О.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Фізична географія України» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавра
(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму 6.040104 Географія

спеціальності

спеціалізації

Предметом вивчення навчальної дисципліни є природні умови і природні ресурси України

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. **Розділ 1.** Вступ. Положення України. Історія дослідження. Ландшафтні дослідження на Україні.
2. **Розділ 2.** *Характеристика компонентів природи* (Геолого – геоморфологічна будова, рельєф, геоморфологічна будова, кліматичні умови і ресурси, водні ресурси, ґрунтово - рослинний покрив і тваринний світ, несприятливі фізико - географічні процеси і шляхи їх запобігання)
3. **Розділ 3.** Регіональний аналіз природних умов, фізико- географічне районування. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні

Компетенції, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисципліни «ФГУ»

1. *Опанування основної термінології з фізичної географії України.*
Дозволяє обґрунтувати актуальність, об'єкт, предмет дослідження, визначити мету та задачі курсу.
2. *Професійні.* Дозволяють розуміти основні правила, формування системи фізико-географічних знань про територію нашої країни (природні умови і природні ресурси та їх комплексне і раціональне використання), як невід'ємної складової частини загальної системи знань про природу; екологічний реалізм, який ставить умовою істинності знань про дійсність перевірку її (істинності) у безпосередньому спілкуванні з довкіллям. Вміти аналізувати географічні закономірності поширення природних компонентів та виявляти складні взаємозв'язки в них; формувати знання про природні комплекси; визначати екологічні наслідки антропогенного впливу на довкілля в межах України; розуміти складні взаємозв'язки в системі «природа – населення – господарство».
3. *Обробка й первинний аналіз даних, їх пояснення.*
Передбачає систематизацію, статистичну обробку отриманих результатів даних; встановлення взаємозв'язків між окремими показниками.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. *Метою навчальної дисципліни* – формування знань студентів про сутність регіональної фізичної географії України.

Завдання – вивчити компоненти земної природи, природні комплекси, геосистеми, їх зміни під впливом господарської діяльності, можливості використання фізико-географічних знань на праці.

1.2. *Основними завданнями вивчення дисципліни: навчити студентів вміти дати комплексне використання водних ресурсів у народному господарстві, вирішення багатьох проблем екології і охорони природи.*

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати :

1. Тектонічну будову, рельєф України.
2. Взаємозв'язок геологічної будови з рельєфом.
3. Водні ресурси України.
4. Кліматичні ресурси України.
5. Ґрунти і земельні ресурси України.
6. Рослинний покрив України.
7. Тваринний світ.
8. Несприятливі фізико-географічні процеси і явища в Україні.
9. Ландшафти України
10. Фізико-географічне районування України.
11. Геоекологічну ситуацію в Україні.
12. Використання природних умов і охорону природних ресурсів України.

вміти :

1. Оцінити і охарактеризувати особливості природно-географічного розташування України.
2. Обґрунтувати періодизацію вивчення природних умов і природних ресурсів України.
3. Визначити закономірності: 1) тектоніко-орografічної будови; 2) поширення комплексів гірських порід; 3) поширення основних типів і родовищ корисних копалин; 4) поширення генетичних типів рельєфу; 5) поширення типів четвертинних відкладів.
4. Пояснити причини відмінностей у ході липневих і січневих ізотерм на території України.
5. Дати кліматичну характеристику України.
6. Дати оцінку нерівномірності забезпеченості водними ресурсами різних регіонів України.
7. Пояснити закономірності в поширенні: а) типів ґрунтів; б) типів рослинності; в) фауністичних комплексів на рівнинній частині України, в Українських Карпатах, Кримських горах.
8. Проаналізувати зміни окремих компонентів природних умов під впливом господарської діяльності.
9. Вміти зробити регіональний аналіз ландшафтних структур України.
10. Обґрунтувати періодизацію ландшафтів України за історичний час.
11. Знати фактори, які впливають на геоекологічну ситуацію в Україні.
12. Вміти дати екологічну оцінку природних ресурсів України.

2. Опис навчальної дисципліни – Фізична географія України

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>0401 природничі науки</u> (шифр і назва)	<u>Нормативна</u> (за вибором)	
	Напрямок підготовки <u>Географія 6.040104</u> (шифр і назва)		
Розділів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): <u>Географія</u>	<i>Рік підготовки:</i>	
Індивідуальне науково-дослідне завдання <i>контрольна робота</i> (назва)		3-й	3-й
Загальна кількість годин - 108		<i>Семестр</i>	
		6,7-й	8,9-й
		<i>Лекції</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2+2 самостійної роботи студента - 142	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	42 год.	22 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		26 год.	4 год.
		<i>Лабораторні</i>	
		год.	год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		40 год.	82 год.
		<i>ІНДЗ:</i> год.	
		Вид контролю: екзамен	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

- для денної форми навчання – 68
- для заочної форми навчання – 24

3. Виклад змісту навчальної дисципліни

Розділ 1

Тема 1. Вступ. Регіональна фізична географія, її об'єкт, предмет і метода досліджень. Зміст, наукове і практичне значення курсу "Фізична географія України". Сучасні напрями комплексного фізико - географічного вивчення території України, проблеми раціонального використання і охорони її природних умов і ресурсів.

Загальні особливості природних умов території України. Географічне положення, територія, кордони.

Положення України в системі географічних координат. Формування території. Положення України на політико - адміністративній карті. Площа, населення, характеристика кордонів. Оцінка фізико - географічного положення території.

Тема 2. Вивчення природних умов. Період до Жовтневого перевороту. Перші відомості про природу території України в роботах Геродота, Страбона, Птолемея. Територія та природа України в історико - географічних джерелах часів Київської Русі в описах мандрівників XII - XVII ст. Академічні експедиції 1768-1774 рр. Запорізька січ,

вивчення природи краю в період Гетьманщини. Левасер де Боплан 1650-1651 рр. Експедиція В. Ф. Зуєва до Причорномор'я 1781-1782 рр.

Роль університетів, товариств природоохоронців - природознавців у фізико - географічному вивченні території України. П. П. Чубинський та ін. Південно - Західний відділ географічного товариства. Дослідження В.В.Докучаєва, О.П. Карпінського, О.І.Воейкова, А.М.Краснова, Л.С.Берга, Б.Л. Лічкова, Г.І.Панфільєва, Г.М.Висоцького, Г.Ф.Морозова, О.О. Крубера, П.А. Тутковського та ін.

Період після Жовтневого перевороту. Географічні дослідження території України у зв'язку з планом ГОЕЛРО. Відкриття географічних факультетів в університетах.

Галузеві дослідження на території України. Вивчення геолого - геоморфологічної будови, багатств надр, клімату, гідрологічних умов і водних ресурсів, ґрунтово - рослинного покриву і тваринного світу.

Тема 3. Ландшафтні дослідження на Україні. Складання ландшафтної карти. Роботи з комплексного фізико - географічного районування окремих регіонів і всієї території України. Районування для потреб сільського господарства. Розвиток нових напрямків досліджень. Ландшафтно - геохімічні, ландшафтно - геофізичні дослідження. Стационарні фізико - географічні дослідження. Роботи з статистико - математичних методів у фізичній географії та ландшафтознавстві. Комплексні дослідження для меліорації, оцінки природних умов для потреб районного планування, ТерКСОП, міського, сільського, промислового та шляхового будівництва, організації санаторно - курортної справи, відпочинку і туризму. Природоохоронні дослідження в Україні. Тематичне картографування природних умов. Основні монографічні роботи з комплексного фізико - географічного районування території України.

Розділ 2

Тема 4. Характеристика компонентів природи. Геолого - геоморфологічна будова. Головні орографічні риси території, зв'язок рельєфу з тектонічною будовою. Геологічна будова, поширення геологічних порід від найдавніших (архейська) до сучасних. Особливості геологічної будови головних геоструктурних регіонів України. Найважливіші етапи геологічної історії. Палеогеографічні умови антропогену та закономірності поширення антропогенових відкладів.

Тема 5. Геоморфологічна будова. Особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу. Геоморфологічні рівні. Вплив господарської діяльності на рельєф. Геоморфологічне районування території України. Вплив геолого - геоморфологічної будови на формування і властивості сучасних ландшафтів.

Тема 6. Корисні копалини. Багатство і різноманітність корисних копалин у зв'язку з геологічною будовою. Закономірності розміщення, характеристики і господарська оцінка основних родовищ корисних копалин: горючих, металевих і неметалевих. Забезпеченість господарства держави мінеральною сировиною та перспективи розширення її мінерально - сировинної бази.

Тема 7. Кліматичні умови та ресурси. Особливості прояву основних кліматоутворюючих факторів (сонячної радіації, атмосферної циркуляції, поверхні Землі) на території держави. Загальні риси кліматів на території України. Аналіз кліматичних умов за елементами: тиск атмосфери й вітри, температура повітря й ґрунту, вологість повітря, хмарність, атмосферні опади, випаровування й випаровуваність. Сніговий покрив. Вплив абсолютної висоти на розподіл кліматичних елементів на території України. Зміна кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території. Характерні погоди і процеси за порами року. Кліматичне районування території держави. Енергетичні й теплові ресурси клімату.

Тема 8. Агрокліматичні показники та закономірності їх змін в Україні. Особливості розвитку природної рослинності та основних сільськогосподарських культур в залежності від погодних умов за порами року. Агрокліматичне районування території. Господарська оцінка клімату України.

Тема 9. Вода і водні ресурси. Чорне та Азовське море. Загальні особливості їх природи як внутрішньоматерикових морів. Основні етапи розвитку їх басейнів, гідрологічний та гідрохімічний режим, флора і фауна. Природні ресурси морів, їх народногосподарське значення. Проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів цих морів, відтворення їх біологічного потенціалу. Раціональне використання Азово - Чорноморського узбережжя.

Тема 10. Внутрішні води. Внутрішні води як компонент ландшафту. Підземні й ґрунтові води території України, їх вплив на розвиток ландшафту. Господарське використання ґрунтових і підземних вод. Мінеральні джерела та їх бальнеологічне значення. Густина річкової сітки у межах України. Основні джерела живлення річок. Вплив фізико - географічних факторів на формування середнього багаторічного стоку річок та його коливання. Особливості водного режиму річок та озер. Гідрографічна та гідрологічна характеристика найбільших річок України - Дніпра, Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця. Здійснення гідробудівництва на ріках України. Канали: Сіверський Донець - Донбас, Дніпро - Кривий Ріг, Дніпро - Донбас, Північно - Кримський, Дунай - Дніпро. Зрошувально - обводнювальні системи на півдні України, осушувальні системи в зоні надмірного зволоження.

Озера і водосховища. Генетичні типи озер. Водний режим озер. Характеристика основних озер. Водосховища, їх народногосподарське використання, проблема охорони природи в районі каскадів Дніпра, Дністра.

Болота. Типи боліт, їх значення та основні закономірності поширення.

Водний баланс і водні ресурси. Елементи водного балансу і водних ресурсів, мінливість їх показників у просторі і часі, раціональне використання водних ресурсів. Водний Кодекс.

Тема 11. Ґрунтово - рослинний покрив і тваринний світ. Ґрунти, рослинність і тваринний світ як компоненти природного ландшафту.

Ґрунтовий покрив. Основні закономірності в поширенні ґрунтів на території України. Ґрунти рівнинної частини, умови їх формування. Ґрунти Українських Карпат і Кримських гір. Агроґрунтове районування України. Земельний кодекс.

Тема 12. Рослинний покрив. Багатство видового складу флори України. Закономірності у поширенні типів лісів, рослин степів, луків, боліт. Геоботанічне районування. Охорона рослин.

Тема 13. Тваринний світ. Видове розмаїття рослинного світу. Вплив людини на тваринний світ України. Характеристика основних біотипів. Зоогеографічне районування. Охорона тварин в Україні.

Тема 14. Неприятливі фізико - географічні процеси і шляхи їх запобігання. Фактори розвитку сучасних фізико - географічних процесів на території України, їх головні типи. Особливості прояву посушливих явищ, суховіїв, пилових та піщаних бур, розвіювання пісків, ерозійних процесів, зсувів, селів, сніголавинних процесів, карсту, суфозії, абразії, заболочування, засолення та заходи по їх попередженню і знешкодженню.

Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини. Вплив людини на зміну природних умов України в неоліті, давні та середні віки. Зростання впливу господарської діяльності з розвитком господарства (промисловості, сільського господарства, містобудування та ін.). Сучасна господарська освоєність території України як фактор зміни її природних умов.

Розділ 3

Тема 15. Регіональний аналіз природних умов. Ландшафти і фізико - географічне районування України.

Ландшафти України. Принципи виділення, класифікація ландшафтів України. Класи і типи ландшафтів. Клас рівнинних ландшафтів з підкласами низовинних та височинних. Клас гірських ландшафтів з підкласами низькогірних, середньогірних, низькогірно - улоговинних. Типи ландшафтів: мішано - лісові, хвойно - широколисті,

лісостепові з підтипами - північно-лісостепових, середньо-лісостепових, південно-лісостепових; степові з підтипами північно-степових, південно-степових, сухостепових. Заплавні, болотні, солончакові ландшафти. Аквальні природні комплекси суші, природні комплекси Чорного і Азовського морів та їх класифікація. Зміна ландшафтів України за історичний період у зв'язку з різними видами господарської діяльності. Класифікація перетворених ландшафтів України (меліоровані, агрикультурні, лісові, селитебні, промислові, урбанізовані, рекреаційні та ін.). Прогноз змін ландшафтів за результатами впливу господарської діяльності.

Тема 16. Фізико - географічне районування. Принципи та обґрунтування схеми районування. Теоретичне і практичне значення фізико - географічного районування. Ландшафтно - генетичний принцип районування. Взаємодія ландшафтноутворюючих факторів. Основні ландшафтноутворюючі процеси, їх прояв. Система таксономічних одиниць фізико - географічного районування. Зональні одиниці: пояс, зона, підзона. Незональні одиниці: країна, провінція, область, район. Ландшафтна карта як основа фізико - географічного районування. Схема районування. Співвідношення типологічних і регіональних одиниць.

Східно - Європейська рівнина.

Тема 17. Зона мішаних лісів. Провінція Українського Полісся. Межі та їх обґрунтування. Географічне положення і найхарактерніші зональні фізико - географічні особливості Українського Полісся, як південно - західної частини зони мішаних лісів. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Своєрідність кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов. Особливості формування ґрунтово - рослинного покриву Полісся. Зональні типи і підтипи та їх характеристика. Типи лісів, боліт, луків. Культурна рослинність. Тваринний світ. Зональні типи і підтипи ландшафтів. Особливості сучасних фізико - географічних процесів, мішано - лісові (поліські), болотні й заплавні ландшафти, їх види.

Природні ресурси Українського Полісся. Основні заходи їх раціонального використання. Проблема підвищення родючості поліських ґрунтів та меліорація боліт і заболочених земель. Лісові ресурси, їх раціональне використання та відтворення. Рекреаційні ресурси Полісся та перспективи їх використання. Природоохоронні комплекси, перспективи розширення їх мережі.

Фізико - географічні області Українського Полісся: *Волинське, Житомирське, Київське, Чернігівське, Новгород - Сіверське*. Аналіз ландшафтної структури фізико - географічних областей. Переважаючі види ландшафтів та місцевостей, характеристика їх внутрішньої структури. Зміна природних умов Українського Полісся за історичний час.

Тема 18. Зона широколистяних лісів. Межі зони. Географічне положення і найхарактерніші риси природи. Основні риси кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов зони широколистяних лісів України. Зональні особливості ґрунтово - рослинного покриву. Тваринний світ. Характеристика Західно-Української провінції: Волинське Опілля, Мале Полісся, Розточчя і Опілля, Західно-Подільська область, Східно-Подільська область, Прут-Дністровська область.

Тема 19. Лісостепова зона України. Межі зони. Географічне положення і найхарактерніші зональні риси природи. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Основні риси кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов лісостепової зони України. Зональні особливості ґрунтово - рослинного покриву. Характеристика основних зональних типів і підтипів ґрунтів. Просторові закономірності поширення лісів і степів. Взаємовідносини між лісом і степом. Ландшафтні типи рослинності: ліси, степи (відновлені), болота, луки. Культурна рослинність. Тваринний світ. Типи і підтипи ландшафтів. Характерні фізико - географічні процеси. Північно-лісостепові, середньо-лісостепові, південно-лісостепові ландшафти, ландшафти розчленованих височин з вертикальною диференціацією природних комплексів, ландшафти лісостепових боліт, заплав. Водні природні та антропогенні комплекси.

Природні ресурси лісостепової зони України. Основні заходи по підвищенню продуктивності лісостепових ландшафтів. Системи протиерозійних меліорацій в лісостепу. Перетворені, природоохоронні та заповідні ландшафти. Зміна природних умов лісостепу за історичний період. Аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико - географічного районування зони. Фізико - географічні провінції: Дністровсько – Дніпровська лісостепова провінція, Лівобережно- Дніпровська, Східно- Українська провінція. Фізико-географічні області Дністровсько-Дніпровської провінції: Північно-Західна і Північно-Східна Придніпровські області, Київська височинна область, Придністровсько-Східно-Подільська височинна область, Середньобузька височинна область, Центральнo-Придніпровська височинна область, Південно-Подільська височинна область, Південно-Придніпровська височинна область. Домінуючі види ландшафтів та місцевостей. Своєрідність меліоративних заходів і систем землеробства стосовно до ландшафтних структур областей. Найхарактерніші риси природних умов.

Лівобережно - Дніпровська низовинна провінція. Особливості ландшафтної структури і розвитку сучасних фізико - географічних процесів. Фізико - географічні області: Північна лісостепова область Придніпровської терасованої рівнини, Південна область Придніпровської терасованої рівнини, Північна (Роменська) лісостепова область Придніпровської низинної рівнини, Південна (Полтавська) лісостепова область Придніпровської низовинної рівнини. Аналіз ландшафтної структури областей і районів. Види господарського освоєння і використання території, системи заходів боротьби з процесами заболочування і засолення у зв'язку з особливостями ландшафтної структури території.

Східно-Українська лісостепова провінція (Сумський височинний лісостеп, Харківський височинний лісостеп). Ландшафтна структура і сучасні фізико - географічні процеси. Особливості сільськогосподарського використання земель Сумської і Харківської фізико - географічних областей західних відрогів Середньоросійської височини.

Тема 20. Степова зона. Межі зони та їх обґрунтування. Географічне положення та найхарактерніші зональні риси природи. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Специфіка зональних фізико - географічних процесів, особливості кліматичних, гідрологічних та гідрогелогічних умов. Радіаційний баланс і температурні умови. Недостатня зволоженість території. Посухи і суховії. Зональні типи і підтипи ґрунтів та їх агровиробнича характеристика. Флористичний склад і аспекти степів. Культурна рослинність. Тваринний світ. Ландшафти степової зони України. Північно-степові та середньо-степові ландшафти, розвиток степових ландшафтів України за історичний час. Сучасні природні і перетворені ландшафти степу. Природні ресурси. Основні зональні заходи по підвищенню продуктивності перетворених ландшафтів. Підзональні відмінності ландшафтної структури і фізико - географічне районування степової зони.

Північно-степова підзона. Межі, ландшафтна структура, і сучасні фізико - географічні процеси. Аналіз провінціальних відмінностей; ландшафтної структури і поділ північно - степової підзони на фізико - географічні провінції і області. Дністровсько – Дніпровська північно-степова провінція: область південних відрогів Молдавської височини, область південних відрогів Подільської височини, область південних відрогів Придніпровської височини. Лівобережно – Дніпровсько-Приазовська північно - степова провінція. Фізико- географічні області: Орільсько-Самарська низовинна, Кінсько-Ялинська низовинна, Приазовська низовинна, Приазовськоа височинна. Донецька-північно-степова провінція. Фізико-географічні її області: Західно-Донецька схилові-височинна, Донецька височинна. Ландшафтна структура фізико- географічних областей, переважаючі види природокористування.

Середньо-степова підзона. Межі, загальні риси ландшафтної структури. Провінціальні фізико - географічні відмінності. Причорноморська середньостепова

провінція. Фізико - географічні області: Задністровський низовинний степ, Дністровсько - Бузька, Бузько - Дніпровська, Дніпровсько - Молочанська низовинна, Західно-Приазовська схилові-височинна.

Південно-стєпова (сухостєпова) підзона. Межі, загальні риси ландшафтної структури. Провінціальні фізико - географічні відмінності. *Причорноморсько - Приазовська провінція*. Внутрішньопровінціальні відмінності ландшафтної структури, поділ на фізико - географічні області: Причорноморська низовинна стєпова, Нижньодніпровську терасово - дельтову стєпова, Присивасько - Приазовська низовинно-стєпова. *Кримська стєпова провінція*, особливості її фізико-географічних умов, поділ на області: Північно-Кримська низовинна, Центральнокримська рівнинна, Тарханкутська височинна, Керченська пасмово-горбиста стєпова. Ландшафтна структура фізико - географічних областей, зміна ландшафтів під впливом господарської діяльності.

Тема 21. Українські Карпати. Українські Карпати як частина Карпатської гірської країни. Обґрунтування меж. Загальні риси природних умов. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Особливості кліматичних, гідрологічних та гідрогеологічних умов. Закономірності диференціації ґрунтово - рослинного покриву, поширення тваринного світу. Класифікація ландшафтів Українських Карпат. Сучасні фізико - географічні процеси. Рівнинні лісо - лучні остєпнені, передгірні лісостєпові, низькогірні лісо - лучні ландшафти на породах на породах різного складу, середньогірні хвойно - широколисті, середньогірні хвойні, субайпільські (полонинські) ландшафти. Природні й перетворені ландшафти Карпат, їх розвиток за історичний період. Природа і ресурси Українських Карпат. Земельні, лісові, водні та рекреаційні ресурси, їх раціональне використання, охорона і відтворення. Фізико - географічне районування Українських Карпат. Обґрунтування меж фізико - географічних областей Передкарпаття, Зовнішніх Карпат, Вододільно - Верховинської, Полинсько - Черногірської, Рахівсько - Чивчинської, Вулканічних Карпат і Закарпатських низовин. Ландшафтна структура, фізико - географічних областей і районів. Переважаючі види ландшафтів і місцевостей. Зміни природних умов Українських Карпат під впливом господарської діяльності.

Тема 22. Кримські гори. Загальні риси природних умов. Геолого - геоморфологічна основа сучасних ландшафтів. Особливості кліматичних, гідрологічних і гідрогеологічних умов. Закономірності диференціації ґрунтово - рослинного покриву, поширення тваринного світу. Сучасні фізико - географічні процеси. Класи й типи ландшафтів. Клас рівнинних ландшафтів з підкласами передгірних (куєстових), середньогірських прибережних схилово - зсувних. Типи ландшафтів: лісостєпові, лісові, лучні остєпнені субтропічні. Природні і перетворені ландшафти. Розвиток ландшафтів за історичний період. Зміни природних умов під впливом господарської діяльності. Природні ресурси Криму, питання їх раціонального використання і відтворення. Рекреаційні ресурси. Фізико - географічне районування на основі аналізу ландшафтної карти. Поділ на провінції. *Кримська гірська провінція*. Вертикальна поясність ландшафтів, куєстові лісостєпові передгір'я, середньогірські широколисто - лісові, лучні остєпнені (яйлинські) ландшафти, вулканічні ландшафти з дубово- ялівцевими рідкостійними лісами, прибережно - схилові з фрагментами середньоземноморських ландшафтів. Карстові, ерозійні, зсувні, селеві процеси в ландшафтах гірського Криму. Фізико - географічні області: Передгірна лісостєпова, Головна гірсько-лучно-лісова, Південного берега Криму. Основні види господарського використання природних ресурсів, їх охорона та відтворення.

Тема 23. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні. Закон про охорону природи (1991), Закон України про охорону атмосферного повітря (1992), Земельний Кодекс (1992), Закон України про природно - заповідний фонд (1992), Водний Кодекс (1993), Лісовий Кодекс (1994), Кодекс про надра (1995), Закон України про тваринний світ (1993) та ін. Поняття про природно - заповідний фонд. Класифікація об'єктів ПЗФ. Природні: природні заповідники, біосферні заповідники, національні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища,

ресурси												
Тема 9. Водні ресурси України	4	2	2				4	2	2			
Тема 10. Внутрішні води	2	2					2					2
Тема 11. Ґрунтовий покрив	4	2	2				12	2				10
Тема 12. Рослинний покрив. Тваринний світ	2	2					2	2				
Тема 13. Неприятливі фізико-географічні процеси і шляхи їх запобігання.	12	2	2			8	12	2				10
Тема 14. Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини	4	2	2									
Разом за модулем 2	54	20	18			16	48	12	4			32
Розділ 3												
Тема 15. Регіональний аналіз природних умов. Ландшафти України	6	2	4				2	2				
Тема 16. Фізико-географічне районування	2	2										
Тема 17. Зона мішаних лісів	2	2					2	2				
Тема 18. Зона широколистяних лісів	2	2										
Тема 19. Лісостепова зона	10	2				8	10					10
Тема 20. Степова зона	2	2					12	2				10
Тема 21. Українські Карпати	2	2					2	2				
Тема 22. Кримські гори	2	2										
Тема 23. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні.	8					8	10					10
Разом за модулем 3	36	16	4			16	38	8				30
Індивідуальне завдання												
Усього	108	42	26			40	108	22	4			82

5. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1	Геоморфологічний профіль	4	
2	Тектонічна будова України	2	
3	Корисні копалини України	2	
4	Кліматичні ресурси України	2	
5	Водні ресурси України	2	
6	Ґрунти України	2	
7	Ландшафти України	4	
8	Комплексна фізико-географічна характеристика області	4	
9	Геоecологічна оцінка (певної) області	4	
	Всього	26	

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заочне
1	Вивчення природних умов	8	10
2	Найважливіші етапи геологічної історії. Палеогеографічні умови антропогену та закономірності поширення антропогенових відкладів.		
3	Особливості розвитку основних генетичних типів і форм рельєфу. Геоморфологічні рівні.		
4	Закономірності розміщення, характеристики і господарська оцінка основних родовищ корисних копалин: горючих, металевих і неметалевих. Забезпеченість господарства держави мінеральною сировиною та перспективи розширення її мінерально - сировинної бази.		
5	Зміна кліматичних елементів за порами року та закономірності їх розподілу на території. Характерні погоди і процеси за порами року. Кліматичне районування території держави. Енергетичні й теплові ресурси клімату. Агрокліматичні ресурси.	8	10
6	Чорне та Азовське море.		2
7	Гідрографічна та гідрологічна характеристика найбільших річок України - Дніпра, Дністра, Південного Бугу та Сіверського Дінця. Здійснення гідробудівництва на ріках України. Канали: Сіверський Донець - Донбас, Дніпро - Кривий Ріг, Дніпро - Донбас, Північно - Кримський, Дунай - Дніпро. Зрошувально - обводнювальні системи на півдні України, осушувальні системи в зоні надмірного зволоження		
8	Агроґрунтове районування України. Земельний кодекс		10
9	Геоботанічне районування. Охорона рослин.		
10	Зоогеографічне районування. Охорона тварин.		
11	Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини. Вплив людини на зміну природних умов України в неоліті, давні та середні віки.	8	10
12	Зміна ландшафтів України за історичний період у зв'язку з		

	різними видами господарської діяльності. Класифікація перетворених ландшафтів України (меліоровані, агрикультурні, лісові, селитебні, промислові, урбанізовані, рекреаційні та ін.). Прогноз змін ландшафтів за результатами впливу господарської діяльності.		
13	Аналіз ландшафтної структури фізико - географічних областей. Переважаючі види ландшафтів та місцевостей, характеристика їх внутрішньої структури. Зміна природних умов Українського Полісся за історичний час.		10
14	Системи протиерозійних меліорацій в лісостепу. Перетворені, природоохоронні та заповідні ландшафти. Зміна природних умов лісостепу за історичний період. Аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико - географічного районування зони.		
15	Перетворені, природоохоронні та заповідні ландшафти. Зміна природних умов лісостепу за історичний період. Аналіз внутрішніх зональних відмінностей ландшафтної структури і фізико - географічного районування зони.	8	10
16	Північно-степові та середньо-степові ландшафти, розвиток степових ландшафтів України за історичний час. Сучасні природні і перетворені ландшафти степу. Природні ресурси. Основні зональні заходи по підвищенню продуктивності перетворених ландшафтів. Підзональні відмінності ландшафтної структури і фізико - географічне районування степової зони.		10
17	Ландшафтна структура фізико - географічних областей, зміна ландшафтів під впливом господарської діяльності.		
18	Вертикальна поясність ландшафтів, куєстові лісостепові передгір'я, середньо гірські широколисто - лісові, лучні остепнені (яйлинські) ландшафти, вулканічні ландшафти з дубово-ялівцевими рідкостійними лісами, прибережно - схиліві з фрагментами середньоземноморських ландшафтів. Карстові, ерозійні, зсувні, селеві процеси в ландшафтах гірського Криму.	8	10
	Разом	40	82

7. Індивідуальні завдання

На заочній і денній формах навчання заплановані наступні теми курсових робіт:

Теми курсових робіт з курсу «Фізична географія України»

1. Геологічна будова України
2. Рельєф України
3. Тектонічна будова України
4. Геологічна будова України
5. Геоморфологічна будова України
6. Сучасні ландшафти України, їх розвиток і класифікація
7. Паливні корисні копалини України
8. Рудні корисні копалини України
9. Нерудні корисні копалини України
10. Загальні риси клімату України
11. Характеристика погодних умов по сезонам в Україні
12. Територіальні відмінності клімату України
13. Кліматичні ресурси України

14. Характеристика стихійних метеорологічних явищ на Україні
15. Характеристика несприятливих атмосферних процесів України
16. Кліматичне районування України
17. Поверхневі води України
18. Характеристика основних річкових систем України
19. Озера України
20. Гідрологічне районування України
21. Підземні води України
22. Болота України
23. Гідрологічна характеристика водосховищ України
24. Природні умови і природні ресурси Чорного моря
25. Природні умови і природні ресурси Азовського моря
26. Водні ресурси України
27. Ґрунтовий покрив України
28. Земельні ресурси України
29. Рослинність України
30. Тваринний світ України
31. Класифікація ландшафтів України
32. Принципи і методи фізико-географічного районування.
33. Зона мішаних лісів України
34. Зона широколистяних лісів України
35. Лісостепова зона України
36. Степова зона України
37. Характеристика Українських Карпат
38. Характеристика Кримських гір
39. Геоекологічна ситуація в Україні.
40. Природоохоронні території України

1. Методи навчання

До основних методів навчання належать: лекції, лабораторні роботи та самостійна робота студентів згідно програми курсу, а також індивідуальні навчально-дослідні завдання (практичні роботи для студентів денного навчання, контрольні роботи для студентів заочного навчання, курсові роботи для студентів денної і заочної форми навчання).

2. Методи контролю

До методів контролю належать: задача розрахунково-графічних робіт; поточне експрес опитування; тестовий контроль – поточний і підсумковий.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота														Сума
Розділ 1			Розділ 2											
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	100
5т+5п	5т	5т	10т+5п	5т	10т	5т+5п	5т	5т	5т	5т+5п	5т	5т	5т	

Приклад для екзамену

Поточний контроль та самостійна робота				Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1	Розділ 2		Розділ 3			
				60	40	100

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12				
20			20				20								

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Приклад для виконання курсового роботи

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
40	20	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

11. Рекомендоване методичне забезпечення

Базова література

1. Фізична географія України: Підручник /Маринич О.М., Шищенко П.Г. - К.: Знання, КОО, 2006. - 511 с.

Допоміжна література

1. Білоус Г.М. Вплив господарської діяльності на водні ресурси України /Г.М. Білоус. - К.: Наукова думка, 1999. - 211с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т.- К.:Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1989-1993.
3. Екологічна енциклопедія: У 3-х т./Редколегія: А.В.Толстоухов (головний редактор) та ін.. – К.:ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008.
4. Крисиченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології/ В.С. Крисиченко. – К.: Заповіт, 1998.
5. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география /П.Г. Шищенко. – К.: Выща школа, 1988.
6. Физико-географическое районирование Украинской ССР. – К.: Изд-во Киев.ун-та, 1968.

Інформаційні ресурси

1. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н.Каразіна.
2. Фонд бібліотеки кафедри фізичної географії та картографії.
3. Мережа Інтернет.

Методичне забезпечення

1.Клименко В.Г. Фізична географія України:навчальний посібник для студентів-географів/ В.Г. Клименко, О.П. Фенько .- Харків, 2013.- 96 с.

Анотація дисципліни

1. Назва курсу: **Фізична географія України**
2. Лектор: Клименко Валентина Григорівна, доцент
3. Статус: нормативна дисципліна
4. Курс: 3, семестр 6,7 семестри
5. Загальна кількість академічних годин: 108, Лекції - 42, практичні заняття - 26, самостійна робота - 40 год.)
6. Кількість кредитів: 3
7. Попередні умови: загальне землезнавство, геологія, геоморфологія та палеонтологія, метеорологія і кліматологія, загальна гідрологія, екологія, картографія.

Стисла анотація:

Мета навчальної дисципліни – формування знань студентів про сутність регіональної фізичної географії України.

Завдання – вивчити компоненти земної природи, природні комплекси, геосистеми, їх зміни під впливом господарської діяльності, можливості використання фізико-географічних знань на праці.

Дисципліна складається з трьох розділів:

Розділ 1.

Тема 1. Вступ. Регіональна фізична географія, її об'єкт, предмет і метода досліджень. Зміст, наукове і практичне значення курсу "Фізична географія України".

Тема 2. Вивчення природних умов. Період до Жовтневого перевороту

Тема 3. Ландшафтні дослідження на Україні.

Розділ 2.

Тема 4. Характеристика компонентів природи. Геологічна будова. Тектоніка будова

Тема 5. Геоморфологічна будова

Тема 6. . Корисні копалини України

Тема 7. Кліматичні умови та ресурси України.

Тема 8. Агрокліматичні ресурси

Тема 9. Водні ресурси України

Тема 10. Внутрішні води України.

Тема 11. Ґрунтовий покрив України

Тема 12. Рослинний покрив. Тваринний світ

Тема 13. Неприятливі фізико - географічні процеси і шляхи їх запобігання.

Тема 14. . Зміни природних умов під впливом господарської діяльності людини

Розділ 3.

Тема 15. Регіональний аналіз природних умов. Ландшафти України

Тема 16. Фізико - географічне районування

Тема 17. Зона мішаних лісів

Тема 18. Зона широколистяних лісів

Тема 19. Лісостепова зона

Тема 20. Степова зона

Тема 21. Українські Карпати

Тема 22. Кримські гори

Тема 23. Географічні проблеми раціонального використання природних умов і ресурсів, охорона природи в Україні. Висновки.

9. Форми організації контролю знань: лекції, лекції-диспути, практичні роботи, самостійна робота студентів, консультації, контрольні й тестові завдання
10. Навчально-методичне забезпечення:

- ✓ Клименко В.Г. Фізична географія України: навчальний посібник для студентів-географів/ В.Г. Клименко, О.П. Фенько .- Харків, 2013.- 96 с.
- ✓ Клименко В.Г. Фізична географія України: словник-довідник / В.Г. Клименко, О.Ю. Клименко.- Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2010. – 200с.
- ✓ тексти лекцій (рукопис),
- ✓ розроблені практичні завдання,
- ✓ питання для самостійної роботи

11. Мова викладання: українська

12. Список рекомендованої літератури:

Базова

1. Миринич О.М. Фізична географія України: підручник /О.М., Маринич , П.Г. Шищенко. - К.: Знання, КОО, 2006. - 511 с.

Допоміжна

1. Білоус Г.М. Вплив господарської діяльності на водні ресурси України Г.М.Білоус. - К.: Наукова думка, 1999. - 211с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т.- К.: Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1989-1993.
3. Екологічна енциклопедія: У 3-х т./Редколегія: А.В.Толстоухов (головний редактор) та ін.. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008.
4. Крисиченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології В.С.Крисиченко. – К.: Заповіт, 1998.
5. Толочко П.П. Давня історія України /П.П. Толочко. – К.: Либідь, 1994.
6. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география П.Г.Шищенко. – К.: Выща школа, 1988.
7. Физико-географическое районирование Украинской ССР. – К.: Изд-во Киев.ун-та, 1968.

15. Інформаційні ресурси

4. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н.Каразіна.
5. Фонд бібліотеки кафедри фізичної географії та картографії.
6. Мережа Інтернет.